Dr. TOMO SMILJANIĆ-BRADINA: PLEME BRSJACI

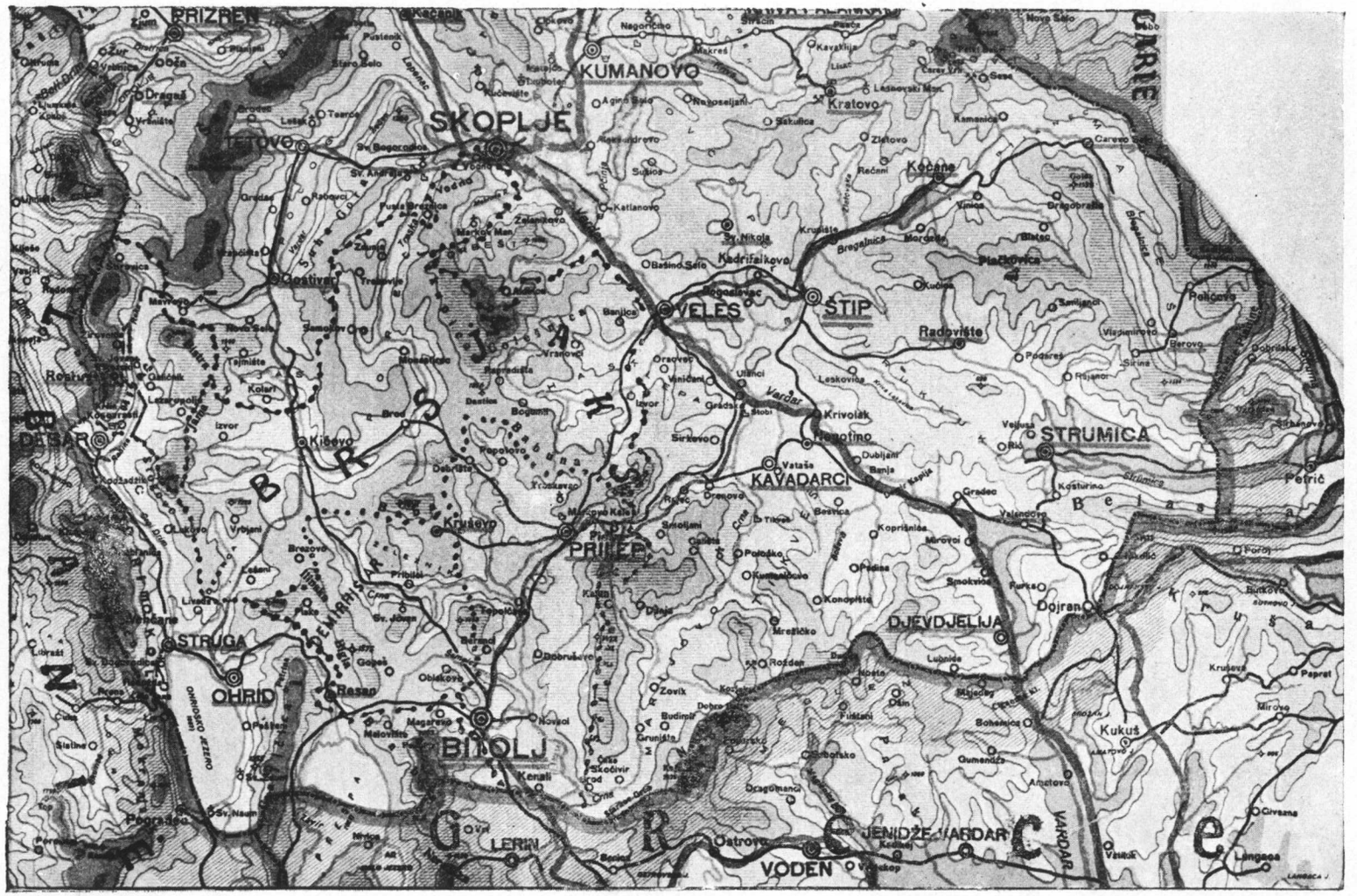
I.

Brsjaci[1] naseljavaju središnje i jugozapadne predele današnje Južne Srbije, ali su se sačuvali kao najčistiji u dolini reke Velike (Treske), zatim u Železniku, u Babuni i u Župi Debarca. Današnje granice Brsjaka, prema shvatanju samoga naroda, bile bi sledeće: Na Zapadu, prema Mijacima, granica je Bistra planina, a prema Debranima i Ulufima, planina Stogovo i Karaorman. Prema ohridskom polju do klisure reke Sateske kod sela Mešeništa. Na jugu vododelnica Beličke planine obuhvata dolinu reke Semnice, pritoke Crne. Odavde, u pogledu granice Brsjaka, ima dve versije. Po jednoj Brsjaci se protežu i do Prespe, do padina Peristera, pa do izlaska reke Crne iz Pelagonije, a specijalno do sela Ovčarana. Dalje granica ide visijama Kajmakčalana i Selečke planine, spušta se do prvih terasa iza Pletvara prema dolini Vardara, da bi se okrenula prema planini Babuni i njenim padinama spustila se do samoga Vardara. Odatle bi granica bila desna obala Vardara, ali bi napustila doline Markove reke sve do Patiške. Odatle bi se ponovo spustila prema Skoplju, do Vodna, a zatim bi presekla Treskinu dolinu kod Puste Breznice. Odatle bi izišla na planinu Celovicu u Bukovik, ali u Kičevskoj kotlini spustila bi se preko Vardine i Sateske, da bi Zajas ostao izvan granica Brsjaka. Po drugoj versiji Brsjaci zahvataju, posle granice prema zapadu, samo dolinu Semnice, do suteske kod sela Bučin, a zatim napuštaju Pelagoniju sve do Barbarasa i Bahune. Dalje, prema Vardaru bila bi ista granica kao i u prvoj verziji.

U ovako prostranoj oblasti danas se razlikuju srednjevekovne naše župe: Kičevija (Gornja i Donja); Kopačka (G. i D.); Debarca (G. i D.); Krasta, Železnik (G. i D.); Resen; Prespa; Polje (Bitoljsko, Prilepsko); Vir; Pletvar, Babuna, Rabetino (G. i D.); Poreče (G. i D.); Has i Gornja Donja Sela kod Skoplja. Sve su ove župe, po shvatanju stanovništva, nastanjene Brsjacima, koji imaju skoro iste običaje, istu narodnu nošnju i isto narečje. Ali ipak svaka župa živi i svojim specijalnim životom, ne mešajući se ni još danas u srodstvenu pogledu sa susednom župom. Ni svoje staro ime Brsjak, Brsjaci, ne vole više, jer se radije nazivaju po imenima svojih župa: Kičevčani, Debrčani, Kopačani, Porečani, Krastjani, Babunci, Železničani, Rosenci, Prespanci, Poljani, Virjani, Pletvarci.

---

[1] Isp. moj rad: »Anciennes tribus serbes: Les Mijaks, Les Brsjaks et leurs voisins dans la Serbie Meridionale. Skoplje, 1930. i još ranije u »Narodnoj Starini« III.: Plemenske odlike Mijaka. Zagreb 1924. str. 61.

PRIZREN
KUMANOVO
SKOPLJE
TETOVO
Kratovo
Kočane
ŠTIP
VELES
Radoviš
STRUMICA
KAVADARCI
PRILEP
DJEVDJELIJA
STRUGA
OHRID
BITOLJ
VODEN
JENIDŽE VARDAR
Dojran
Petrič
Gevgelija
Valandovo
Negotino
Krivolak
Demir Kapija
Titov Veles
Kičevo
Debar
Rostuša
Makedonski Brod
Prilep
Resen
Ohridsko jezero
Prespansko jezero
Lerin
Ostrovo
Vardar
Strumica
Bela Reka
Crna Reka
Kadrifakovo
Berovo
Pehčevo
Kukuš
Lagadas

II.

U koliko se može danas doznati prema tradiciji i pričanju starih ljudi, nekada su Brsjaci živeli u rasturenim naseljima, zvanim »kraj«. U jednom kraju živela su »braća« koja su sačinjavala »brastvo«. I danas spominju »brastvo« u zdravicama, jer kažu: »svastvo — brastvo« (prilikom svadbi); ili: »da je živo brastvo«.

Sela su se stvorila pre dve-tri stotine godina na mestu nekoga kraja, ali i u selu ne zaboravlja se stari naziv, te se i danas raspoznaju delovi sela zvani Krajnikovci i Krajničanci. Čak su po neki rodovi dobili taj naziv i kao porodično prezime (Krajničanac). Svi su stari krajevi zahvatali jednu malu geografsku celinu (župu) i u Župi su imali svoj trg, a ranije i svoju tvrđavu, gde su im živeli poglavice. U svakoj župi i danas se viđaju ruševine tih tvrđava: kod Tujina u mestu Srbice, u G. Kičavi, kod Orlanaca i Miokaza u Rabetinu; kod Železneca u Železnecu i t. d.[2] Kada bi se stvorila sela, osnivač istoga davao je i svoje ime. Tako imamo: Malkovec, Popovec, Srbjani i t. d.

I kuća tih starih Brsjaka bila je je različita od današnje Kuća se je po staroslovenskom zvala »izba«, te i danas mesta tih starih naselja nose naziv i Izbišta. Izba je bila opšte poznata slovenska primitivna kuća. Tek sa stvaranjem sela nailazimo na nazive »kuća«, »stara kuća« i »kućištag«.

Danas su sela ili ravničarska (poljani), ili dolinska (rečani) ili pak visinska (planinci). Sva su sela zgrupirana i razlikuju se samo po građi kojom su pravljena i po tome da ili prevlađuje zemljoradnja ili stočarstvo. Stare su kuće nestale naročito za vreme ustanka 1903. godine, jer su mnoga sela bila spaljena, ili su pak mnogi posle toga prepravili svoje kuće. Izbe se mogu još vidjeti u Bitoljskom polju. U novoj kući izba se zove deo koji služi za ostavu mrsa.[3]

III.

Mnogobrojni su ostaci i tragovi starih naselja u predelima Brsjaka. Ima ih iz vremena Ilira i Tračana, zatim Jelina i Rimljana i Vizantinaca. Na primer: Pela, po kojoj bi se zvala Pelagonija; Herakleja (Bitolj); kod Strabona imamo Peoniju, Brianium (Kičevo?), Alcomene (?), Stymbara (Prilep?). Po Strabonu ovo su bili delovi Epira.[4] Skoro u svakom manastiru postoji trag poganskih svetišta ili žrtvenika. Često puta ploča je samo izvrnuta i na današnjem krišćanskom prestolu služi kao časna trpeza (Treskavac i dr.). U toponomastici susrećemo: Perister, Mijokazi, Arbanasi i dr. Stari put Via Egnatia granao se je, počevši od Resna i Bitolja, prema Kičevu i Skoplju i tragove starih puteva nailazimo kod Rabetina i u Poreču.

Najstariji tragovi srpskih naselja su mogile u Bitoljskom polju. Postoje i nazivi sela Mogila i Mogilci. Zatim postoje mnogobrojni nazivi: Srbica, Srpci, Srbjani, Srbinovo, Srbinovica, Srbljanica, Rašani, Raštanec: postoji

---

[2] Исп. П. Јовановића: Порече, у »Јужном Прегледу«, Скопље. стр. 30; Ј. Цвијић, Балканско полуострво и Јужнословенске земље, франц. изд., Paris, 1918. стр. 437. св. Томић, Дебарца, »Браство« 12. Београд.

[3] Опширније у »Насељима« С. К. Академије Београд, књ. 28.

[4] Strabonis Geographica, Paris, 1853., p. 272.

Varoš Kičevo

čak i naziv Hrvat i Hrvati.[5] Stevan Prvovenčani se je prvi spustio do predela Brsjaka, ali ih je ujedinio tek Milutin posle bitke kod Prilepa. Zatim nastaje izgradnja ili obnavljanje manastira: Sv. Gjordje Knežinski (u ruševinama), Slepče u Železniku, Slepče kod Prilepa, Prečista kod Kičeva i u Poreču, Treskavec, Markov manastir i t. d.

Turci su ove krajeve osvojili potpuno tek po smrti Kraljevića Marka, 1394. godine. Najveća pogibelj nastade za vreme sultana Sulejmana koji usled pobuna koje nastadoše naredi da se hrišćani pomuslimane, a crkve i manastiri pretvore u džamije i tekije. Ali muftija Džemal i paša Nizi savetovaše sultanu da povuče ovu naredbu, jer neće dati željene rezultate.[6] Tada su zaista bile porušene mnoge bogomolje, ali su docnije iste obnavljane samo veoma malih razmera: dužina je morala biti do 3 m, širina do 2, a visina do 2.5 m. Njih danas zovu »crkvica« i sačuvane su u velikom broju. U njima ima lepih fresaka iz XVI. stoleća, a najljepše su u Lazarovcima, pa kod Oreovca i Plasnice u Kičeviji. Tragove starih građevina sakrivaju najčešće šumarci, zvani »Znakovi«.

IV.

Brsjaci su za vreme Turaka preživeli mnoge nedaće i pokolje, ali su se često puta dizali na ustanak i svetili se. Najveće njihove pobune desile su se 1689. i 1739. godine. Ovih godina izvršeno je i emigriranje

[5] Исп. Речник Места Краљевине Југославије, Београд, »Народна Просвета«, 1927.
[6] Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches, t. I., str. 801 i 804.

Pazar u Kičevu

stanovništva u masama prema severu i na one strane Save i Dunava. Postoje mnogobrojne tradicije o tim seobama, pa ćemo neke saopštiti:

U selu Tujinu, kod Kičeva, živeo je glavar Tujinske Reke, a branio je svoj kraj iz tvrđave, od koje još stoje ruševine više sela. Godine 1689. on se buni, ali morade se povući ka Prizrenu posle povlačenja Piccolominija. Kada nastade povlačenje i seoba pod Čarnojevićem, to isto čine i Brsjaci. Tujinski glavar ostavlja svoje povelje i fermane igumanu manastira Dečani na čuvanje, do povratka. Posle mira u Karlovcima, neki se rodovi vratiše u Tujin, a neki ostadoše kod Prizrena. Kako su Turci bili oduzeli pašnjake na planini Čelonici, Tujinčani pronađu ferman o svojini pašnjaka u Dečanima, pa naprave overeni prepis, jer po preporuci igumana nisu smeli da ponesu originalan ferman, da im ga ne bi uništili. I tako oni povrate svoj pašnjak pomoću suda.

Kod sela Srbica postoje ruševine koje narod zove Markulija. Gospodar te tvrđave, vele, otišao je u one strane preko Save i Dunava, zaključavši tvrđavu, a naročito tajna odeljenja u zemlji. I dodaju, da se još čuvaju ti ključevi u Banatu u nekom selu kod Ade.

Selo Krušica u Rabetinu emigriralo je i naselilo novu Krušicu u okolini Bele Crkve i Vršca.

Za vreme ovih seoba Brsjaci su se u mnogome rasturili po Polozima, po Prizrenskim Gorama, po Kosovu, Ovče Polju, Skoplju i dalje na severu. Dalje su Brsjaci ostali bez svojih starih vođa i glavara. Ali nisu prestali da se bune i da se bore za slobodu. Vidjamo ih u Karagjorgjevom ustanku, zatim diže bune 1875., 1884. i 1903. godine.[7] A mnogobrojni četnici i

[7] И. Х. Васиљевић : Четничка акција у Старој Србији и Македонији, Београд 1929. стр. 6.

Selo Bičinci kod Kičeva

dokaz su koliko su bili otporni i nesalomljivi.[8] Borba za njihovo oslobođenje završila se je na Crni i Oblakovu 1912. g., gde Brsjaci pomažu srpskoj vojsci sa svojim četama i vojvodama.

V.

Pleme Brsjaci došlo je na Balkansko poluostrvo zajedno sa svima ostalim srpskim plemenima. Njega spominje još Konstantin Porphyrogenet u svome delu: De administrando imperio. Brsjaci se naseljavaju u okolini Soluna još u VIII. stoleću i stvaraju tamo naseobinu Srbiju. Ostaci te naseobine vide se po varoši Srbici, danas Selfidži ili Servia, na reci Bistrici. Ali Brsjaci, posle uzaludnih pokušaja da zauzmu Solun, povlače se ka severu i nastanjuju se između Bitolja i Ohrida.[9] Bizantinski pisci pišu: *Βερεζήται*, *Βερζήται*, jer ne mogu da transkribuju naše samoglasno r.[10] To isto čine i drugi slovenski pisci, koji nemaju takvo r, recima Rusi pišu: Borsjaci, Bursjaci, Bersjaci.[11]

Brsjaci iz IX. stoleća behu podložni vizantinskim stratezima tih pokrajina, ali oni su imali svoga kneza. Poznat nam je njihov knez Nikola, čiji su sinovi: Mojsej, Aron, David i Samoilo. Samoilo stvara t. z. Slovensko Carstvo, koje traje od 976.—1018. godine.[12]

---

[8] Ст. Краков; Пламен четништва. Београд. »Време«, 1930, стр. 1.—234.

[9] Tafrali: Thessalonique des origines au XIV. s., Paris 1919.

[10] Šafarik: Vyklad ne terých pomistnýh jmen, Praha, 1487.

[11] Gilferding A. Istorija Serbov i Bolgar, Petrograd, 1868, str. 25. — Isp. u I. knjizi »Narodne Starine« radnju dr. N. Županića, Bela Srbija. Zagreb 1922. str. 107.

[12] Anastasijević D. N. Hypothese de la »Bulgarie Occidentale«, Mélange Ouspenski, Paris, 1930.

Svatovi i gajda u Prostranju Krasta (Gornji Železnik)

VI.

Pitanje je sada, jesu li današnji Brsjaci potomci tih starih Brsjaka? Radi rešenja ovoga pitanja obilazio sam skoro tri meseca oblasti u kojima su danas naseljeni najčistiji Brsjaci. I evo do kojih sam rezultata došao:

Ime Brsjak i Brsjaci (za žene Brsjačka i Brsjački) dolazi od složene reči brst+jadci (oni koji jedu brst, koji brste). Kako su Brsjaci u isto vreme i zemljoradnici i stočari i kako su imali velika stada koza, oni su svoja stada vodili po šumama i tamo su sekli grane da bi im koze brstile. To su činili naročito u proleće. I danas Brsjaci »kose šumu«, te prave lisnike za zimu. Mogu se i danas videti čitave padine, gde je šuma »pokošena« te liči na pokošenu livadu. Naročito tako »kose« neke vrste cerovog i rastovog drveća: lapar, blagunj i dr. Brsjaci se dalje i danas često susreću po šumama i putevima sa prikačenom sekirom o ruci. Tom sekirom on krči šumu, pravi brst za koze i brani se od divljači. Prema tome ime im dolazi od načina ishrane njihove stoke. Neki hoće da kažu da su čak i ljudi u gladnim godinama jeli brst.[13]

Tu dolazi sklop naivnih, prosto narodnih objašnjenja. Po nekim pričanjima u narodu, naročito kod Mijaka, Brsjak znači brz i jak. Ima ih koji ih nazivaju Brzaci, t. j. da su brzi kao konji. Mnogi su mi tvrdili da mogu kaskati za konjima neprestano. Neki opet kažu da su brzice, t. j.

[13] Po Miklošiću ime im dolazi od reči брѣза = betula, lit. beržas, lit. bêrze; u sl. brêza = vacca maculis, sparsa, brezast. Po svemu prvo zanimanje — stočarstvo. Isp. kod O. Tafrali, op. cit., str. 109.

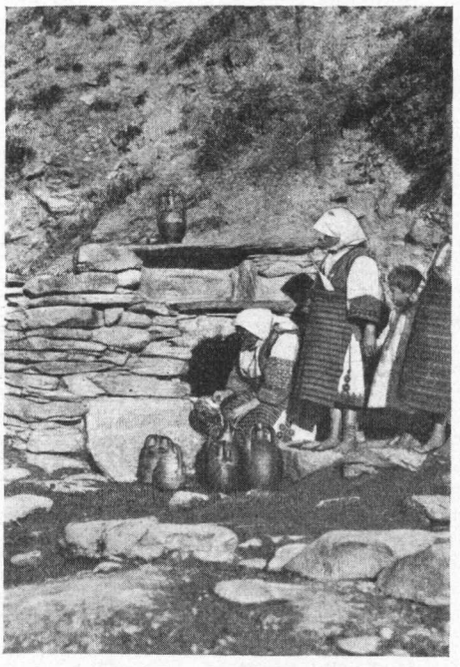
Brsjačko oro i gajda

da se lako usplamte i pobune ili pak da se množe brzo, kao kukuruz brzak.[14]

Ovo su današnja tumačenja o imenu Brsjaka. Inače Brsjaci ništa više neznaju o svojoj prošlosti. Za vreme seobe oni su izgubili svoje vođe, koji su otišli preko Save u Dunava. Ostavljeni sami, zaostali Brsjaci nemaju više svoju organizaciju, koju su svakako imali do sredine XVIII. stoleća. Tek se samo ponešto može nazreti o njihovoj staroj plemenskoj organizaciji. U narodnim pesmama često spominju »zemske gospodare«. Zatim spominju »sudnike«. Ali ko su to bili i šta su radili i jedni i drugi, ne znaju. Ima čak i porodičnih imena Sudnikovci. Ne sećaju se ni imena tih zemskih gospodara, jer je za njih ime Kraljevića Marka zbrisalo sva stara imena. U pesmama vele: Niz drum idat zemski gospodari, Među nimi Marko Kraljeviće. Ili: Sobrale se kralo'i, bano'i, Među nimi Marko Kraljeviće. I sve je dalje opevan samo Marko. Jedino što se sećaju Cara Lazara, Miloša Kobilevića, Kralja Vlkašina, Dete Golomeše, Relje Krilatice i dr. junaka iz narodnih pesama. Biće da su to slepci širili pevanjem uz gusle. Čuveni su bili »slepci prilepski«, koji su na konjima obilazili sela i prosili, pevajući uz gusle.

Kada su Brsjaci potpuno izgubili svoje glavare, gospodari su im postali spahije. Izgleda čak da je spahija bilo i hrišćana, jer se često puta opevaju slučajevi da je recimo spahija otišao u vojsku sultanovu kao hrišćanin, a da se vraća kao muslimanin i da ga žena zato ne prima u

[14] Исп. још о Брсјацима: А. Гавриловић, Свети Краљ Владимир, »Браство«, Београд. 1928. Ковачевић и Јовановић: Историја Српскога народа, Српска Књижевна Задруга, књ. 7 и 21., т. II. стр. 193. Божидар А. Прокић, Глас С. К. Академије LXIV, Београд 1901, стр. 109—145; Постанак једне славенске царевине у Маћедонији у X в., Глас С. К. А. 76, (1908), стр. 213—307.

Brsjačke žene na kladencu u prilepsko-bitoljskom polju

Brsjačke nošnje. Krasti (Gornji Železnik)

kuću na povratku.[15] Spahije, kao gospodari zemalja, svakako su zamenili stare »zemske gospodare«.

Brsjaci postaju sada po ravnicama čivčije i robovi spahija i begova. Naročito na njih nasrću islamizirani i poarbanašeni Debrani. Oni obrazuju odrede zvane »azbiji«, sa kojima napadaju brsjačka sela i manastire, pljačkaju ih, robe i pale, a zemlju uzimaju za sebe. Poznat je još i danas takav pljačkaš i vođa azbija Šaćir-beg iz Debra. On je posle 1739. godine osvojio sve župe kod Brsjaka i pretvorio u svoje čiflike. On je porušio mnoge manastire, a kao najznačajnije Knezinski manastir Sv. Gjorgja kod Kičeva; manastir Sv. Nikole kod Broda u Poreču; manastir Prečistu kod Krnina i dr. Šaćir-beg je postao apsolutni gospodar Debarce, Kičave, Rabetina, Poreča i nekih predela u Prilepskom polju i na Babuni. O njemu i danas pevaju pesmu ustaša: Šaćira-bega da vatam, rusa mu glava da zemam.[16]

Nešto bolji dani nastaju za Brsjake u početku XIX. stoleća, za vreme sultana Selima III. (1789.—1809.) i Mahmuda II. (1809.—1839.). Tada se spominju poneki značajniji ljudi iz pojedinih sela, te postaju »carski ljudi« i štite raju. Spominje se pop Toma iz Popovjana, i još neki iz Lazarovaca

[15] О спахијама исп. Комадинић Милан, Аграрно-правни односи у Јужној Србији, Београд, 1914. Јов. Х. Васиљевић у својим делима Јужна Стара Србија, Београд, т. I-II, 1909 и 1913. »Скопље и околина«, Београд, 1930. Он мисли да није било спахија хришћана.

[16] Opširnije o ovome isp. u mom radu Kičevija, koji će izići u »Naseljima«. S. K. Akademije u Beogradu.

Tri Brsjaka 1890. g. u Beogradu (iz Kičevije i Orlanaca).

Lenka, kći četničkog vojvode Micka iz Latova (Rabetino)

i Bigor Dolenaca. Ali to biva za kratko vreme. Reformistički pokret u Turskoj prestaje. Kod Brsjaka se uvlači i islam, jer pridošli islamizirani Arbanasi silom teraju Brsjake da prime islam. Tako postaju današnji Čitaci, koji stvaraju više jada Brsjacima, negoli sami Arbanasi. Tada nastaje odmetanje pojedinaca Brsjaka i četovanje. Pojavljuju se »delije«, »čelebije«, »vojvode« i »četnici« ili »kumiti«. Tada nastaje i pojedinačno iseljavanje Brsjaka ka varošima, ili po slobodnim državama Balkanskog poluostrva. A od 1876. g. dolaze kod njih i mnogi muhadžiri sa severa.

Tada se javljaju slavna imena četnika i vojvoda, počevši od Ilije-Delije i vojvode Micka Krstevića Latovca, pa do Gligura, Mihaila, Babunskoga i drugih. Četnici su skoro svi Brsjaci i misleći da će se zaista osloboditi, podižu ustanak 1903. godine, kada bivaju ponova masakrirani i popaljeni od turskog askera i bašibozuka.

VII.

Da bismo utvrdili poreklo Brsjaka, ispitivali smo poreklo porodica.[17] Iz onoga što smo utvrdili izlazi ovo:

Brsjaci su, i pored iseljavanja u masama, ostali u velikom broju u svojim župama. Najveći broj rodova su starinci. Ali su kod Brsjaka dolazili i rodovi iz uništenih naših plemena u okolini Elbasana i sa reke

[17] У поменутом мом раду, (»Насеља«) биће података о родовима у 90 села. Даље исп. радове Ј. Цвијића, П. Јовановића и В. Радовановића, у истој колекцији.

Izmenjena narodna nošnja brsjačkih žena. Pošto im je prava narodna nošnja dosta skupa, a u radu se prlja, to su od pre 25 godina počeli da nose ovu nošnju za vreme rada.

Brsjačka ženska narodna nošnja iz Krastečije (Gornji Železnik)

Brsjačka nošnja iz Kičeva.

Četnički vojvoda Gligur Sokolović.

Devola. Ta struja doseljenika je najjača i zove se Zakamenska struja. Zakamen znaju samo da je negde s one strane Drima, ali ne znaju tačno gde je. Kažu: »Zadkamen, od koj Drim, ili Elbasan« itd. Zakamenci su svakako pleme koje je potisnuto od Arbanasa, prešlo kod Brsjaka. Zakamenci su ovde primili sve osobine Brsjaka i danas se više ne razlikuju od njih.

Brsjaci se razlikuju od svojim suseda po svojoj nošnji, po narečju, po nekim običajima i po psihičkim i fizičkim osobinama.

Mijaci kažu za Brsjake da su jako prosti. Oni kažu: »Prost kao Brsjak; ili »ovo je brsjačka rabota«. Brsjaci, se smatraju kao jaki i radeni ljudi. Oni nisu tako okretni kao Mijaci, ali su izdržljivi i od reči. Inače Brsjaci su jako veseli ljudi i održavaju svoje stare običaje. Njihov omiljeni narodni instrument muzički je gajda i duduk. Njihovi sabori po manastirima su ogromni. Po čitave župe skupljaju se tamo i tu se zaručuju djevojke, ponekad i odvode. Najviše se kod njih slavi Sv. Nikola, a kao specijalna slava je Sv. Marena (Ognjena Marija). Osobito proslavljaju Sv. Jovana Krstitelja (Bogojavljenje). Tada se skupljaju ispred crkava i priređuju zajedničke ručkove i večere. Onda su svi »kumovi«. Tada pristavljaju mnoge »sofre« oko crkve i svaka sofra okuplja jedan rod.

Nekada je kod Brsjaka postojala endogamija: uzimali su se ženidbom i udajom samo u svojoj župi. I danas se taj običaj održava dokle god se to

Čelnički vojvoda Micko s drugovima.

Manastir Sv. Prečista kod Kičeva.

Brsjačka kuća.

može po župama, a endogamija postoji potpuno kod Brsjaka, jer nikako se ne orode sa Mijacima ili Debranima.

Po psihičkim osobinama Brsjaci čine sastavni deo violentnog dinarskog psihičkog tipa. To dokazuju, pored ostaloga, i svojim mnogobrojnim pobunama. Zatim i kod njih postoji živa mašta i izvestan misticizam. Umeju mnogo da pričaju o čudesima, pretkazanjima i skrivenom blagu po ruševinama. Često puta se kod njih pojavljuju »proročice«. Jedna proročica iz sela Ivančišta bila je uteha i nada hiljada žena koje su dolazile da im predskazuje. Dalje veruju u sreću, u sudbinu pa i u sreću životinja. Osobito cene konja.

Po telesnim osobinama možemo da zapazimo u glavnome tri tipa: jedan pravi dinarski čovek i njemu pripada starinci Brsjaci. Nešto izmenjen je zakamenski tip, ali sa crtama dinarskog tipa. Moravsko-vardarski tip je u manjini. I najzad tip sa crtama Cincara i Kucovlaha. Ovaj je tip ostatak preslovenskih naselja. Arbanasi se izdvajaju samo po psihičkim osobinama, inače fizički pripadaju pobrojanim tipovima Brsjaka. Oni su se uostalom skoro izmešali sa onima.

Kao specijalna odlika Brsjaka može se uzeti i njihovo narečje. Svi Brsjaci govore istim narečjem, ali se prema župama osećaju izvesne nijanse. Glavna odlika u njihovom narečju je upotreba **а** na mestu staroslavenskoga ѧ. Tako kažu raka = rѧka = ruka; maka = mѧka = muka i t. d. Ali ima i odstupanja. Oni kažu recimo i gulab (golѧb = gѧlab = golub); pukat (pѧkat) = puca.[18]

Brsjaci imaju i svoj specijalni pastirski i zemljoradnički život, gde se naročito još i danas vidi primitivnost i prostota.

[18] Исп. В. Ђерић, Неколико питања о дијалектима у Јужној Србији, »Гласник Скопског Научног Друштва«, 1925, стр. 26.

Naročito pažnju zaslužuje njihova narodna ženska nošnja. Muška nošnja se menja prema župama. U Kičeviji muška nošnja se približuje mijačkoj. U Železniku se još nose dolame i »kuso«, vrsta džamadana, kod Mijaka »kusak«. U Prilepsko-Bitoljskom polju »bečve« se zamenjuju gaćama, ali se nosi crna dolama i zimi dugačak kožuh. Nekada je i ta bila bela dolama ili »gunja«, te postoji »tumačenje« da je ime Pelagonija došlo od bela + gunja(!) Dolame u Poreču su nešto nabrane, zvane »čoka« (čoha), pa otuda reč Čokalija, koja se čuje u Beogradu, t. j. onaj koji nosi čoku.

Ženska nošnja nosi svuda iste odlike, ma da se u nekim detaljima takođe razlikuje po župama. Pojas, na primer, koji je kod žene od crnih gajtana, što se ide bliže Bitoljskom polju, postaje sve veći i veći, dok tamo ne bude ogroman tako, da se od njega mlada ne može da kreće. te je vuku na kolima. Najvažniji deo odela kod žena je »kožuha«, koja se razlikuje po vezovima na: »krstatna« i »lozena«, prema tome dali su šare geometrijske (ukrštene), ili vegetativne (u vidu loza). Na košulji razlikuju ove vezove: »rakav«, »pod rače«, »travci«, »okolivče« i »lozeno«. Vez na grudima zovu »prednik«. Lozena košulja ima šare slične travi zvanoj »šikla«, pa se zato zovu i »šikla lozena« košulja. Iznad košulje žene nose »saju« od sukna. Saja je pozadi ukrašena vezovima i to se zove »stan«. Prednji delovi zovu se »poli«. Ispod saje nosi se »džupa« dugačka platnena haljina, postavljena pamukom, da bi se lepše ocrtavao stas i struk ženskog tela. Iznad saje nose »gunju« starije, a »klašenik« mlađe žene. Na nogama nose čarape ili »kalci«, t. j. šarene čarape bez dela koji se navlači na stopalu. U tom slučaju žene idu bose.

Résumé. — Dans cette article M. Dr. Tomo Smiljanić-Bradina nous done la description de la tribue serbe Brsjaci, qui était au 9. siècle tellement forte, qu'elle a essayé, de même que le Rašni et les Zećani, de réunir toutes les tribues serbes en un Etat. Cette tribue a diminué au cours des siècles, et surtout à l'époque turque elle fut decimée et farcée d'émigrer en masse de l'autre côté de la Save et du Danube. Mais les réfugiés du côte de l'Epire et de l'Albanie renforcèrent les Brsjaks affaiblis par les émigrations. L'ancienne organisation des Brsjaks se conserva longtemps, elle fut renouvelée à l'epoque turque où chaque župa vivait plus on moins isolée et était gouverné par les »zemski gospodari«, puis par les »spahis«. Les reformes turques du 19e. s. anéantirent l'ancienne organisation. Mais les Brsjaks ne cessèrent jamais de se battre contre leurs opresseuss turcs. En 1689, 1739, 1875, 1880 et 1903 ils s'insurgèrent. Ce fut la pénétration des Albanais qui ruina l'ancienne organisation des Brsjaks. Les tuerries et les massacres ne cessèrent qu'après 1912, c'est à dire lorsque l'armée serbe eutra dans leurs pays comme libératrice.

Les Brsjaks étaient ainsi une tribue composée de »brastvo« très nombreux et qui formaient presque une peuplade. Les Brsjaks sant à la fais cultivateurs et pâtres. Ils savent encore leur de tribu, mais ils n'aiment pas beaucoup qu'on les nomme Brsjaks. Ce nom leur semble anjourd'hui comme un sur-nom, qu'on leur donne par dérision.